

Motion till riksdagen 2018/19:2822

av **Jakob Forssmed (KD)**

Bryt den ofrivilliga ensamheten

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	1
Förslag till riksdagsbeslut.....	2
Bakgrund och problembeskrivning	4
Kristdemokraternas reformförslag för att bryta den ofrivilliga ensamheten	7
Stärk civilsamhället	7
Återinför gåvoskatteavdraget.....	8
Gemenskap som mervärde i offentliga upphandlingar	8
Bättre ekonomiska förutsättningar	8
Äldres ensamhet.....	9
Bygg fler äldreboenden.....	9
Sociala behov som del av biståndsbedömningen.....	11
Förbättrad personalkontinuitet i hemtjänsten.....	11
Äldresamtal	12
Arbete mot ensamhet inom vården	12
Gemenskap på recept	12
Stimulansmedel för strukturerat arbete mot ensamhet.....	13
Ingen ska behöva dö i ensamhet	13
Barns ensamhet.....	13
Föräldrastöd	14
Rätt till tjänstledighet	14
Mindre barngrupper	14
Krafttag mot mobbning.....	15
Elevhälsogaranti.....	15
Ett samhälle byggt för gemenskap.....	15
Stadsplanering som skapar gemenskap.....	16

Pilotprojekt med sociala lotsar	16
Ge fler en arbetsgemenskap	17
Strukturella åtgärder mot ensamhet	17
Mer forskning om ensamhet	18
Gemenskapssäkra förslag.....	18
Samlat politiskt ansvar	18

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att återinföra gåvoskatteavdraget till ideella organisationer som arbetar med sociala behov såsom ensamhet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att i övrigt underlätta upphandlingsreglerna för ideella organisationer i syfte att stärka gemenskap och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa en äldreboendegaranti så att alla över 85 år har rätt till en äldreboendeplats med gemenskapsmöjligheter, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att höja bostadstillägget för pensionärer och höja taket i detsamma för att fler äldre ska ha råd att flytta till ett anpassat boende med gemenskapsmöjligheter, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att äldres ensamhet och isolering måste ges större vikt vid biståndsbedömningen samt att definitionen av ”särskilt stöd” i 5 kap 5 § socialtjänstlagen bör förtydligas så att det framgår att detta även gäller sociala behov, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa en prestationsbaserad ersättning som fördelas mellan de utförare som lyckas minska antalet hemtjänstpersonal per hemtjänsttagare över 65 år till maximalt tio under en 14-dagarsperiod eller lyckas behålla det antalet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att alla kommuner ska erbjuda ett ”äldresamtal” till alla som fyllt 80 år som inte har hemtjänst eller bor i särskilt boende, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att social aktivitet bör kunna skrivas ut på recept inom sjukvården för att bryta den ofrivilliga ensamheten och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda lämplig utformning och storlek på stimulansmedel för att kommuner, men också vården, ska kunna ta fram strategier för arbetet mot ofrivillig ensamhet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att sjukhusen ska kunna garantera att ingen ska behöva dö i ensamhet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att alla föräldrar bör få rätt till fem dagars tjänstledighet, t.ex. i samband med lov, studiedagar eller för att vara med sitt barn i skolan, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det ska vara obligatoriskt för skolhuvudmännen att enbart ha evidensbaserade antimobbingsprogram samt att metoder som inte vilar på vetenskap och beprövad erfarenhet ska sluta användas och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett bostadsområdes effekter på gemenskap och sociala möjligheter blir en bärande princip vid

- planeringen och byggandet av bostadsområden och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att den sociala aspekten ska vara särskilt närvarande vid planeringen av boendeformer för äldre samt att fler alternativa boendeformer för äldre utan stora omsorgsbehov bör byggas och tillkännager detta för regeringen.
 15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa ett pilotprojekt med ”sociala lotsar”, dvs. frivilliga som i sitt arbete naturligt träffar folk och som är uppmärksamma på om de träffar personer i behov av sociala kontakter och frågar dem om de vill ha stöd på något sätt, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
 16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om forskning om ensamhetens konsekvenser samt om att utveckla fler metoder för att bättre mäta ensamhet och tillkännager detta för regeringen.
 17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att alla politiska beslut ska analyseras utifrån vilka konsekvenser de får för små gemenskaper såsom familjer, nära relationer och civilsamhället i övrigt och tillkännager detta för regeringen.
 18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett samlat politiskt ansvar för ensamhetsfrågan som en del av en ministers portfölj samt att en samlad nationell strategi för arbetet mot ofrivillig ensamhet och isolering tas fram, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

Bakgrund och problembeskrivning

Är ofrivillig ensamhet ett av våra stora samhällsproblem – men samtidigt ett av de minst diskuterade? Över en miljon människor i Sverige saknar en nära vän. Antalet deltagare på en begravningsgudstjänst har minskat från 49 personer 1990 till 24 närvarande 2016 och allt fler begravs utan en enda vän eller anhörig närvarande. I Stockholm sker nästan var tionde begravning på detta sätt, enligt Sveriges Begravningsbyråer.¹

Har vi – mitt i våra moderna samhällen – hamnat i konflikt med de gemenskapsvarelser vi är? För utan sociala relationer är det svårt att finnas till.

I Västeuropa förs nu breda diskussioner om vilka politiska initiativ som kan tas för att motverka ensamheten. I Storbritannien har regeringen till och med inrättat en minister mot ensamhet.

Men var har vi diskussionen om ensamhetens konsekvenser i Sverige? Det är uppenbart att vi här under lång tid haft en alltför snäv syn på människan när vi utformat reformer. Människans fysiska behov har dominerat i förhållande till de sociala, själsliga och andliga. Vi har sällan vägt in hur politiska beslut påverkat relationer och mellanmänsklig gemenskap.

Inte ens när rönen om sambanden mellan ensamhet och ohälsa blivit överväldigande – ofrivillig ensamhet är en lika stor riskfaktor för att dö i förtid som rökning² – har detta förhållningssätt ändrats i grunden; det själsliga får man sköta själv.

¹ Dagens Nyheter, 2015-10-29, Allt fler stockholmare begravs utan ceremoni.
<https://www.dn.se/sthlm/allt-fler-stockholmare-begravs-utan-ceremoni/>.

² Medicinsk Vetenskap nummer 1, 2015, s.22–26.

Men nu måste vi sluta blunda för ensamheten och dess konsekvenser – inte minst bland äldre. För ju äldre vi blir, desto mer ensamma och isolerade. SCB redovisade för ett par år sedan att 35 procent av kvinnorna och 20 procent av männen över 85 år känner sig ensamma. 16 procent var socialt isolerade. Det är förfärliga siffror. Professorn i palliativ medicin Peter Strang har beskrivit hur ensamheten innebär en kronisk stress som sliter på kroppen och ökar risken för kärlekskramp, hjärtinfarkt och stroke.³

Där ensamheten kryper längs väggarna ökar också risken för depression. Förmågan att använda tankens möjligheter minskar när tillvaron tappar sin mening. Strang beskriver hur många äldre i Sverige idag hinner dö i – och av – isolering i väntan på ett äldreboende med gemenskapsmöjligheter.

Men också barn drabbas av stor ensamhet. I Bris årsrapport för 2016 syns en utbredd ensamhet hos barn och den kommer i två skepnader: för det första som en förväntan att föräldrarna inte har tid för dem och att barnet måste hantera sin oro på egen hand. För det andra som en ensamhet i relation till jämnåriga – upplevelsen att inte höra till.⁴

Bris kopplar barns ensamhet till psykisk ohälsa och forskare vid Örebro universitet har visat att barn som är ensamma har tre gånger högre risk att få icke godkänt.⁵ För barn i utsatta miljöer kan bristen på gemenskap och frånvarande vuxna få än större konsekvenser: där kan de kriminella gängens gemenskapssubstitut framstå som lockande. Det är knappast en slump att man i sådana gäng kallar varandra för ”bröder”.

Det finns också skäl att tro att samhällets hårdhet har kopplingar till ensamhet och brist på gemenskap. För när gemenskaper tunnas ut får känslan av att inte tillhöra lättare fäste. Ofrivillig ensamhet aktiverar nämligen inte bara hjärnans smärtcentrum; att uppleva sig utsluten kan ge stark olust som kan manifesteras i rädsla eller ilska.⁶ Nog är det enklare för klyftor att uppstå och syndabockar att skapas i sådan mylla.

När hårdhet och polarisering sprids i våra kapillärer och fyller våra flöden är civilsamhällets gemenskaper vårt viktigaste motgift. Där möter vi varandra, delar värderingar och praktiserar dess vardagliga tillämpning. Där föds inte rädsla och hat, utan framtidstro.

I familjens gemenskap lär vi oss att älska mer och hata mindre, att tala sant och inte ta oss fram med lögn. I föreningars och församlingars gemenskaper kan vi präglas i en miljö där vi ser att alla är svaga ibland. Att det finns förlåtelse för den som vill göra bättre.

Ja, det finns dysfunktionella familjer och destruktiva gemenskaper. För de som drabbas kan det innebära djupa tragedier, men dessa undantagsfall får inte tillåtas överskugga civilsamhällesgemenskapernas grundfunktion och nödvändighet.

De värden som främjar demokrati, samhällsgemenskap och den tillit som är så betydelsefull för ekonomin kan inte hållas levande i ett relationsmässigt vakuum, utan syresätts när vi sluter oss samman kring gemensamma uppgifter. Också därför måste vi ta på stort allvar när och om deltagandet i grundläggande sociala aktiviteter sjunker – som att äta middag med familj eller vänner eller delta i föreningslivet.

Att bygga relationer, gemenskaper, medmänsklighet och i det motverka ensamheten är förstas inte en uppgift som faller på politiken främst, utan på oss var och en. Det offentliga har därtill, och ska ha, begränsningar här. Men politiken spelar samtidigt stor

³ Strang, Peter, 2014, Att höra till.

⁴ Bris årsrapport för 2016, Barns psykiska ohälsa – det är dags att bryta trenden. S. 19–20.

⁵ DN Debatt, 2017-12-04, Ensamhet i skolan ökar risken för icke godkänt.
<https://www.dn.se/debatt/ensamhet-i-skolan-okar-risken-for-icke-godkant/>.

⁶ Strang, Peter, 2014, Att höra till.

roll för förutsättningarna för gemenskap. Jag menar därför att varje regering – oavsett färg – nu måste erkänna ensamheten som ett av våra stora samhällsproblem med höga mänskliga, men också samhällsekonomiska, kostnader. Breda reformer för att mota ensamhet måste präglade det närmaste decenniet.

Det handlar främst om att ett relations- och gemenskapsperspektiv måste genomsyra politiken, men också om reformer. Ett par exempel: Civilsamhällets möjligheter behöver stärkas brett. Reformer måste till som ger föräldrar mer tid och ork – också efter småbarnsåren. Det är särskilt angeläget när exempelvis urbanisering inneburit tunnare nätverk.

Kvarboendepincipen för äldre måste göras upp med och boenden med gemenskapsmöjligheter för äldre prioriteras. Överhuvudtaget bör bostadsbyggande utformas för att mota ensamhetens utbredning. Denna sociala dimension måste få samma genomslag som den miljömässiga fått. Det offentliga behöver också motverka att gemenskap tycks bli allt mer ojämnt fördelat, där många ställs utanför såväl arbetsgemenskap som andra sociala gemenskaper.

Att bekämpa ensamheten och dess förödande konsekvenser måste nu bli en gemensam och högt prioriterad uppgift i vårt samhälle.

Kristdemokraternas reformförslag för att bryta den ofrivilliga ensamheten

Ensamheten drabbar både män och kvinnor i alla åldrar och samhällskretsar. För att citera Jo Cox – förkämpe i arbetet mot ofrivillig ensamhet i Storbritannien: ”Gammal eller ung, ensamheten diskriminerar inte.”⁷ (fritt översatt)

Samtidigt är det, som problembeskrivningen visar, kanske just gammal och ung som drabbas värst.

Även om en positiv utveckling kan skönjas i SCB:s mätningar gällande hur många som uppger att de har en nära vän (med nära vän avser SCB ”någon att kunna prata med om vad som helst vid sidan om eventuell make/maka eller sambo”) är det fortfarande så många som 16 procent av männen och 9 procent av kvinnorna i åldern 16–84 år som inte har någon nära vän.⁸ Det motsvarar cirka en miljon människor, och då är alltså inte barn och de allra äldsta medräknade, i ett Sverige där andelen ensamhushåll är bland de högsta i världen⁹ och antalet ensamhushåll ökat sen 2012¹⁰. SCB bedömde 2013 att nästan 300 000 svenskar var socialt isolerade.¹¹

Stärk civilsamhället

Att bygga relationer, gemenskaper, medmänsklighet och i det motverka ensamheten är förstas inte en uppgift som faller på politiken främst, utan på oss var och en.

⁷ The New York Times, 2018-01-17, U.K. Appoints a Minister for Loneliness. <https://www.nytimes.com/2018/01/17/world/europe/uk-britain-loneliness.html>.

⁸ SCB, 2018, Levnadsförhållanden 1980–2016.

⁹ HSB, 2015-11-17, Singelhushåll i dag – kollektivboende i framtiden? <https://www.hsb.se/om-boende/bokunskap/inspiration-inredning--tips/sverige-har-den-storsta-andelen-singelhushall-i-varlden/>.

¹⁰ SCB Statistikdatabasen, Antal personer efter hushållsställning och år.

¹¹ SCB, Sociala relationer, kontakter och umgänge 2012–2013.

Civilsamhället fyller här en oersättlig funktion i att mota ofrivillig ensamhet och skapa mellanmännsliga band. Därmed utgör civilsamhället grunden för ett välfungerande samhälle. En politik vars konsekvens blir att de mellanmännsliga banden försvagas kan aldrig kompenseras med att banden till offentliga institutioner stärks eller genom att skjuta till ytterligare bidrag. Det offentliga kan från mänsklig synvinkel bara vara ett komplement – inte utgöra samhällets grund.

I en politik för att bryta ofrivillig ensamhet och stärka gemenskap är civilsamhällets förutsättningar avgörande. För civilsamhällets föreningar och församlingar är sinnebildningen för gemenskap. Kristdemokraternas politik strävar därför efter att stärka det civila samhället och därmed de mellanmännsliga kontakterna.

Återinför gåvoskatteavdraget

Alliansregeringen införde 1 januari 2012 en avdragsrätt för privatpersoners gåvor till ideell verksamhet med social inriktning eller som främjar forskning. När avdraget infördes ökade det totala givandet till frivilligorganisationerna påtagligt.¹² Tyvärr slopade nuvarande regering avdraget, trots att en majoritet av de remissinstanser som yttrade sig över regeringens förslag motsatte sig ett borttagande av gåvoskatteavdraget.

Kristdemokraterna anser att civilsamhällets organisationer bör få stärkta ekonomiska förutsättningar och vill återinföra gåvoskatteavdraget till ideella organisationer som arbetar med sociala behov såsom ensamhet.

Gemenskap som mervärde i offentliga upphandlingar

Många av civilsamhällets aktörer vittnar om svårigheter att delta i offentliga upphandlingar och vinna offentliga kontrakt, eftersom det mervärde de idéburna organisationerna tillför i form av en tydlig idémässig grund och tradition kring sin verksamhet, inte minst värden av gemenskap och sammanhang, inte tas hänsyn till i bedömningen.

Kristdemokraterna vill därför underlätta upphandlingsreglerna för idéburna organisationer. Vi vill också att upphandlingslagstiftningen snarast förtydligas så att idéburet offentligt partnerskap, IOP, möjliggörs. IOP har i flera kommuner varit ett mycket positivt sätt att ta tillvara ideella mervärden i välfärdsverksamheter, men har tyvärr hämmats av ett osäkert rättsläge.

Bättre ekonomiska förutsättningar

Idrottsrörelsen har förmånliga skatteregler för sina föreningar som innebär att föreningen inte behöver betala arbetsgivaravgifter för idrottsutövare, tränare eller tävlingsfunktionärer om ersättningen understiger ett halvt prisbasbelopp. Med detta undantag har idrottsrörelsen en förmån som betyder mycket gott för verksamheten.

Kristdemokraterna anser att övriga ideella organisationer borde inkluderas i samma regelverk för att stödja deras viktiga arbete som gagnar inte minst de som drabbas av ensamhet i olika faser i livet. Det handlar om att se till att alla hjältar som är ideellt engagerade i civilsamhället – de som hälsar på äldre som sitter ensamma, de som arbetar frivilligt i soppök eller second hand-butiker – får bättre villkor att fortsätta sitt goda engagemang.

¹² Frivilligorganisationernas insamlingsråd, Insamlingen i siffror 2017 – en rapport om insamling av gåvor och bidrag bland FRIIs medlemmar.

Vi vill också stoppa avgiftshöjningar för ideella organisationer som jobbar med ensamhet. Att kunna bli kopplad till jourhavande präst via 112 fyller en ibland livsavgörande funktion, men redan idag tar SOS Alarm ut en avgift av kyrkan som erbjuder detta stöd, och en utredning föreslår nu att denna avgift ska höjas kraftigt! Den borde förstås helt tas bort.

Äldres ensamhet

Statistik och forskning visar att de äldsta drabbas mycket hårt av ofrivillig ensamhet. Depression och psykisk ohälsa bland äldre ökar som en konsekvens av denna ensamhet.¹³

Enligt SCB 2013 uppgår ungefär var tredje person över 85, ungefär 85 000 människor, ensamhet och var sjätte, eller 42 500 människor, är socialt isolerad (var tionde om även kontakter via telefon och internet räknas in). Givet en demografisk utveckling där den här åldersgruppen väntas växa med ungefär 130 000 personer fram till 2030¹⁴, finns risk att även ensamhetsproblemet växer.

Det är också vanligare att sakna en nära vän ju äldre man blir. Bland 75–84-åringarna, var andelen som inte hade någon nära vän 25 procent bland männen och 18 procent bland kvinnorna 2016.¹⁵

Bygg fler äldreboenden

För många äldre skulle en plats på ett anpassat boende vara en viktig del i att mota ensamheten och hitta nya gemenskapsmöjligheter. Professor i palliativ medicin, Peter Strang, har lyft behovet av gemenskap som en central del i boendenas funktion, då sällskap och umgänge visat sig skydda även mot fysisk sjukdom.¹⁶

Samtidigt råder det brist på äldreboendeplatser redan idag. 2017 väntade 4 646 personer¹⁷ på en plats i särskilt boende längre än tre månader, trots att de fått beslut om en plats. De som skulle vilja flytta in men får avslag är tyvärr ett stort mörkertal. I de kommuner med längst väntetider fick de äldre vänta i snitt 295 dagar 2017.¹⁸

Dessutom står Sverige inför en stor demografisk utmaning, där antalet personer i åldern 80+ förväntas öka med 200 000 under de kommande åtta åren. Detta innebär att behovet av antalet platser på särskilda boenden förväntas öka med 32 000.¹⁹

Utöver detta fortsätter Socialdemokraterna och Vänsterpartiet sin hetsjakt på välfärdsföretag, vilket innebär att vi riskerar att förlora ytterligare äldreboendeplatser och att de äldre får vänta ännu längre, då flera privata aktörer skulle tvingas lämna välfärden.

Att bygga fler trygghetsboenden är nyckeln här. Lägenheter som äldre kan hyra med tillgång till gemenskapsmöjligheter och viss personal för trygghet och trivsel. De som behöver hemtjänst får det på samma sätt som om de skulle bo ensamma. I trygghetsboendet kan de äldre se fram emot samtal och måltider med andra, vilket

¹³ Strang, Peter, 2014, Att höra till.

¹⁴ SCB Statistikdatabasen, Aktuell framskrivning över folkmängden. Folkmängd 31 dec efter ålder och år.

¹⁵ SCB, 2018, Levnadsförhållanden 1980–2016.

¹⁶ DN debatt 2015-07-16: Äldre blir sjuka och dör av att lämnas ensamma.

<https://www.dn.se/debatt/aldre-bli-sjuka-och-dor-av-att-lamnas-ensamma/?forceScript=1&variantType=large>.

¹⁷ IVO, Ej verkställda beslut. <https://www.ivo.se/om-ivo/statistik/ej-verkstallda-beslut/>.

¹⁸ Socialstyrelsen öppna jämförelser, Vård och omsorg om äldre 2017, s. 28.

¹⁹ Pm Finansdepartementet, 2018-06-04, Demografi, välfärd och kommunala investeringar.

bryter isoleringen och har en hälsobringande effekt. Mycket talar för att flytt till de mer omsorgstunga särskilda boendena också kan skjutas upp för många äldre om de får chans att flytta in i ett trygghetsboende.

Kristdemokraterna vill se krafttag för att fler äldreboenden ska byggas. Vi vill:

- Införa en äldreboendegaranti så att alla över 85 år har rätt till en äldreboendeplats i antingen ett trygghetsboende eller om behovet är stort i ett särskilt boende, när den äldre själv vill.
- Införa en äldreboendemiljard så att kommuner får ersättning om de ger äldre en boendeplats i tid (dvs inom tre månader).
- Höja investeringsstödet för att fler särskilda boenden och trygghetsbostäder ska byggas.
- Fördela mer resurser, inom det kommunala kostnadsutjämningsystemet, till kommuner med en hög andel äldre.
- Höja vitesbeloppen när kommunerna inte klarar att leverera särskilt boende i tid.
- Höja bostadstillägget för pensionärer och höja taket i detsamma, för att fler äldre ska ha råd att flytta till ett anpassat boende.

Sociala behov som del av biståndsbedömningen

Äldreboendebristen är en lågintensiv kris som får till konsekvens att många äldre inte får tillgång till de gemenskapsmöjligheter som ett särskilt boende innebär, utan lämnas i ensamhet och otrygghet i hemmet mot sin vilja.

Mycket tyder på att bristen på platser har medfört att kommunerna tvingas göra tuffare biståndsbedömningar. Bedömningen av vad som krävs för att få plats på särskilt boende varierar också kraftigt från kommun till kommun. Situationen har medfört att de sociala behoven inte tas hänsyn till i tillräckligt hög grad vid beslut om plats på boende med gemenskapsmöjligheter. Exemplet är många på när ensamma och isolerade äldre över 90 år nekats plats på särskilt boende med hänvisning till att de är för friska och att deras behov kan tillgodoses i det egna hemmet.

Kristdemokraterna anser att ensamhet och isolering hos den äldre måste ges större vikt vid biståndsbedömningen. Vi anser därför att kommuner redan idag bör använda möjligheten till detta som finns i socialtjänstlagen 5 kap. 4 §, där det framgår att "[s]ocialtjänstens omsorg om äldre ska inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande" och att "[s]ocialnämnden ska verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo självständigt under trygga förhållanden och ha en aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra". Men vi anser också att definitionen av "särskilt stöd" i socialtjänstlagens 5 kap. 5 § bör förtydligas så att det framgår att detta även gäller sociala behov.

Förbättrad personalkontinuitet i hemtjänsten

En viktig del av många äldre, hemmaboende personers vardag är hemtjänsten. Genom hemtjänstpersonalen får många äldre inte bara stöd med det praktiska kring sin vardag, utan också ett efterlängtat besök i en annars i många fall ensam tillvaro.

För att detta ska bli till meningsfulla relationer är det dock viktigt att någorlunda samma personer besöker den äldre, och att inte otrygghet skapas genom bristande personalkontinuitet inom hemtjänsten. Enligt 2017 års siffror från Kolada får varje hemtjänsttagare över 65 år besök av 15 olika personer från hemtjänsten under en 14-

dagarsperiod. I vissa kommuner är det så många som 23 eller 24 olika personer.²⁰ Då är personal som levererar mat, ansvarar för trygghetslarm samt hemsjukvårdare inte medräknade.

Kristdemokraterna vill förbättra personalkontinuiteten genom att införa en prestationsbaserad ersättning som fördelas mellan de utförare som lyckas minska eller behålla antalet hemtjänstpersonal per hemtjänsttagare över 65 år till maximalt tio under en 14-dagarsperiod.

Äldresamtal

Ensamheten och isoleringen bland äldre får återverkningar i såväl den psykiska som den fysiska hälsan. Ett sätt att tidigt upptäcka sociala behov hos den äldre är att erbjuda ett samtal om livssituationen och om de sociala nätverk och aktiviteter, exempelvis lärandeaktiviteter och deltagande i kulturella evenemang, som kommunen och civilsamhället kan erbjuda. Det blir också ett tillfälle att erbjuda äldre att bidra med tid för att hjälpa andra äldre – och på så sätt själva blir den som ger av sin tid själv sedd och får bidra i gemenskap med andra.

I t ex Danmark erbjuder kommunen samtliga personer över 75 år ett sådant samtal om året, och vissa svenska kommuner bjuder idag in äldre till samtal om livssituationen. Kristdemokraterna anser att samtliga kommuner ska erbjuda denna typ av ”äldresamtal” till alla som fyllt 80 år som inte har hemtjänst eller bor i särskilt boende.

Dessa samtal kan bidra till att skapa trygghet och bryta ensamhet för den äldre. Något som i sig kan höja livskvaliteten och skjuta upp behovet av andra mer omfattande omvårdnadsinsatser. Vi vill också se fler förslag för att stärka de äldres psykiska hälsa.

Arbete mot ensamhet inom vården

Den ofrivilliga ensamheten har flera negativa hälsoeffekter – den ökar risken för depression, tar ned matlusten, och kan leda till demenssjukdomar för att nämna några.²¹ Förutom att orsaka stort lidande hos varje person, innebär dessa hälsoproblem även stora samhällskostnader. Det finns därför goda anledningar att inom vården arbeta med att tidigt upptäcka och sociala behov och sätta in åtgärder.

Gemenskap på recept

För att bryta den ofrivilliga ensamheten tidigare i vårdkedjan föreslår Kristdemokraterna därför att social aktivitet bör kunna skrivas ut på recept inom sjukvården. Liknande åtgärder finns redan idag gällande t ex fysisk aktivitet på recept (FaR). Forskningen visar att genom att förskriva fysisk aktivitet på recept motiveras patienter till ökad fysisk aktivitet, och visar även att den är hälsoekonomiskt lönsam.²²

I Storbritannien har social aktivitet på recept testats, och nyligen har regeringen avsatt mer resurser till detta. De få vetenskapliga studier som hittills genomförts har visat på minskade återbesök på vårdcentral och akutmottagning efter förskrivning av social aktivitet på recept.²³

²⁰ Kolada, Öppna jämförelser – Äldreomsorg.

²¹ Strang, Peter, 2014, Att höra till.

²² Vårdgivarguiden, FaR för vuxna. <http://www.vardgivarguiden.se/far>.

²³ Sveriges radio, 2018-08-02, Britter satsar på recept mot ensamhet. <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=7011693>.

Vid utskrivning av social aktivitet på recept måste samarbete med civilsamhällets organisationer vara en viktig del.

Stimulansmedel för strukturerat arbete mot ensamhet

För att den ofrivilliga ensamheten ska få ökad uppmärksamhet krävs ett strukturerat arbete för detta. Därför vill Kristdemokraterna avsätta stimulansmedel för att kommuner, men också vården ska kunna ta fram strategier för arbetet mot ofrivillig ensamhet. Det skulle exempelvis kunna resultera i att behov av fortbildning av personal eller ökad samverkan med civilsamhället.

Ingen ska behöva dö i ensamhet

Alla dör vi ensamma, men ingen ska behöva dö i ensamhet. De allra flesta känner ett behov av mänsklig gemenskap i livets slutskede, och Kristdemokraterna vill att sjukhusen ska kunna garantera detta. De vårdsteam som vi vill införa i sjukvården är tänkta att spela en viktig roll i det arbetet. Dels skulle en del av deras arbetstid kunna gå till att sitta ner och prata med patienter och anhöriga, dels kommer de kunna lösa övrig sjukhuspersonal från andra tidskrävande arbetsuppgifter, så att även sjuksköterskor, undersköterskor och läkare får tid och utrymme att stanna till litet extra vid de sjukbäddar som så behöver.

Barns ensamhet

Även barn och unga drabbas av ensamhet. Bris årsrapport för 2016 visar på en utbredd ensamhet bland barn. Bris beskriver en koppling mellan barns ensamhet och psykisk ohälsa²⁴ och forskare från Örebro har visat på ensamhetens konsekvenser för skolresultaten: barn som är ensamma har tre gånger högre risk att få icke godkänt samma år.²⁵

Föräldrastöd

I Bris rapport framgår att många barn tror att deras föräldrar inte har tid för dem och att de måste hantera sin oro på egen hand. Föräldrarna är de viktigaste personerna i ett barns liv. Men föräldraskapet är en svår uppgift, och det finns situationer då föräldrar har behov av stöd för att hantera nya situationer. Det offentliga ska inte ta över föräldrarnas roll. Däremot ska det offentliga erbjuda stöd och hjälp i föräldrarnas viktiga uppgift. Stöd till föräldrarna är också ett stöd till barnen.

Kristdemokraterna vill därför öka tillgången till föräldrautbildning genom att göra det obligatoriskt för kommunerna att erbjuda två föräldrastödsprogram under barnets uppväxt – ett när barnet är mindre och ett när barnet är i tonåren.

Rätt till tjänstledighet

För att vända den utveckling där barn upplever att deras föräldrar inte har tid för dem, vill Kristdemokraterna möjliggöra för föräldrar att tillbringa mer tid med sina barn. Det

²⁴ Bris årsrapport för 2016, Barns psykiska ohälsa – det är dags att bryta trenden.

²⁵ DN Debatt, 2017-12-04, Ensamhet i skolan ökar risken för icke godkänt.
<https://www.dn.se/debatt/ensamhet-i-skolan-okar-risken-for-icke-godkant/>

vill vi bl.a. göra genom att se till att alla föräldrar får rätt till fem dagars tjänstledighet t.ex. i samband med lov, studiedagar, eller för att vara med sitt barn i skolan. Genom att ge föräldrar större möjligheter att finnas till och lyssna på sina barn tror vi att en del av den ensamhet barn upplever idag kan motas.

Mindre barngrupper

Även förskolans personal är en viktig del i många barns vardag. Många förskolepedagoger vittnar dock om att tiden inte räcker till eftersom förskolegrupperna är för stora. För att barns ensamhet ska upptäckas och kunna åtgärdas behöver förskolans grupper minska så att varje barn får den tid och det fokus som de behöver. Förskolan ska vara en lugn och trygg plats, där varje barn upplever att det finns en känd och trygg famn att krypa upp i och där inget barn ska behöva uppleva stress i stora och stökiga barngrupper.

Därför vill Kristdemokraterna föreslå en ny lag om att barn som är tre år och under inte ska behöva tillhöra grupper som är större än 12 barn, och skjuta till resurser för att göra detta möjligt.

Krafttag mot mobbning

Barn upplever inte bara ensamhet i relation till sina föräldrar, utan även gentemot sina jämnåriga. Enligt Friends är 60 000 barn utsatta för mobbning i Sverige och 20 procent har blivit kränkta av en annan elev det senaste året.²⁶

Genom sociala mediers kan känslan av utanförskap och ensamhet dessutom göra sig påmind när som helst på dygnet. Friends nätrapport 2017 visade att var tredje ung hade blivit utsatt för nätkränkningar under året och att 18 procent av tjejerna och 6 procent bland killarna hade blivit utsatta för sexuella trakasserier på nätet.²⁷

Att barn mår bra, känner sig trygga och har en social gemenskap i skolan är avgörande för hur de kan lyckas i sitt lärande och sin utveckling. Därför vill Kristdemokraterna att det ska vara obligatoriskt för skolhuvudmännen att enbart ha evidensbaserade antimobbingsprogram och anser att Skolverket bör få i uppdrag att göra en uppföljning av den utvärdering av metoder mot mobbning som gjordes 2011. Dessutom bör alla metoder som inte vilar på vetenskap och beprövad erfarenhet sluta användas.

Elevhälsogaranti

Ökad psykisk ohälsa hos barn och unga är ett av vår tids största samhällsproblem. Orsakerna bakom denna mörka utveckling är inte klarlagd, men att ofrivillig ensamhet spelar in har bl. a. Bris pekat på.²⁸ Därför är en välfungerande elevhälsa viktig – eleven måste kunna få kontakt med elevhälsan samma dag.

Mer än var tredje grundskola och nästan varannan gymnasieskola får påpekande från Skolinspektionen om brister som rör elevhälsan.²⁹ Kristdemokraterna anser därför att

²⁶ Friends, Statistik om mobbning. <https://friends.se/fakta-forskning/om-mobbning/statistik-om-mobbning/>.

²⁷ Friends, Friends nätrapport 2017.

²⁸ Bris årsrapport för 2016, Barns psykiska ohälsa – det är dags att bryta trenden.

²⁹ Svenska Dagbladet, 2017-08-15, Alarmerande läge – inhyrda psykologer ”släcker bränder”. <https://www.svd.se/varannan-gymnasieskola-brister-i-elevhalsan>.

mer resurser måste gå till att rusta elevhälsan långsiktigt. Med en tillgänglig elevhälsa kan ensamhet identifieras och åtgärdas tidigare.

Ett samhälle byggt för gemenskap

För att på allvar mota den ofrivilliga ensamheten behöver samhällsbygget skapa mötesplatser och gemenskapsmöjligheter på flera plan.

Stadsplanering som skapar gemenskap

Närområdet och boendet har en stor betydelse för den sociala gemenskapen. I planeringen av städer och samhällen borde utformningens effekter på gemenskap och sociala möjligheter därför vara en bärande princip. Idag är de miljömässiga aspekterna standard i planeringen och byggandet av bostadsområden. Kristdemokraterna anser att de sociala aspekterna bör vara lika självklara, i syfte att mota ensamhet och främja gemenskap.

Vid planeringen av boendeformer för äldre måste den sociala aspekten vara särskilt närvarande, och fler alternativa boendeformer för äldre, utan stora omsorgsbehov, bör byggas. Boenden där den privata aspekten bibehålls samtidigt som stöd och gemenskap finns med personal och andra boende. God internettillgång bör också säkerställas, för att de boende som så önskar ska kunna uppehålla kontakt med familj och vänner via email och social media.

”Bovieran” i Järfälla är ett exempel på sådant boendekoncept, som Kristdemokraterna vill se mer av. Med en stor vinterträdgård under tak skapas en fantastisk känsla av en stor gemensam trädgård med klimat som liknar franska rivieran. Allt från arkitektur till bänkar och trädgårdsgruppers placering är utformat för att främja gemenskap. Boulebanan är centralt placerad och flitigt nyttjad. Mervärderna blir tydliga – ett tydligt fokus på gemenskap leder till att de boende tillsammans utvecklar sociala aktiviteter och hjälper varandra med vardagssysslor som att sätta upp tavlor eller handla.

Pilotprojekt med sociala lotsar

I grunden handlar lösningen på problemet med ofrivillig ensamhet om att vi alla tar ansvar i vår vardag. Men ensamheten kan också vara svår att upptäcka. Att lida av ofrivillig ensamhet kan vara stigmatiserande och den ensamme kan finna det svårt att själv bryta ensamheten.

För att upptäcka den här typen av isolering och fånga upp människor som behöver ett socialt nätverk innan de upplever några av de hälsorisker som ensamheten bär med sig, vill Kristdemokraterna driva ett pilotprojekt med ”sociala lotsar”. Det finns goda exempel från t ex Storbritannien där ett antal frivilliga som i sitt arbete naturligt träffar folk, t ex kaféägare, frisörer, eller skolpersonal, är uppmärksamma på om de träffar personer i behov av sociala kontakter och frågar om de vill ha stöd på något sätt. I Storbritannien har dessa frivilliga sedan kontaktpersoner inom vården som fått särskild utbildning i att kunna hjälpa de som vill ha stöd.

Ett pilotprojekt bör genomföras i Sverige och i första hand bör de frivilliga som möter personer i sitt arbete kunna hänvisa till civilsamhällets organisationer, som kan erbjuda en mängd olika aktiviteter och stödfunktioner för den som vill skaffa sig sociala relationer. Men de bör även ha möjlighet att ta kontakt med kommunen eller vården.

Ge fler en arbetsgemenskap

Det är ett grundläggande behov hos varje människa av att få känna gemenskap med andra. Att ha ett arbete eller annan meningsfull sysselsättning att gå till är därför av största vikt för varje enskild person. För Kristdemokraterna handlar därför arbetsmarknadspolitik om mycket mer än samhällsekonomisk effektivitet och de offentliga finanserna. Arbetsgemenskapen har ett värde i sig.

Därför anser Kristdemokraterna att mer måste göras för att fler ska få tillhöra en arbetsgemenskap. Vi har förslag på jobbskatteavdrag för utsatta grupper så att det ska löna sig mer att gå från bidrag till arbete, och vi vill införa Alliansens inträdesjobb för att nyanlända snabbt ska kunna komma in i en gemenskap redan innan alla kvalifikationer finns på plats. I denna gemenskap blir det lättare att lära sig språket och arbetsuppgifterna, och att skapa ett socialt nätverk som gör att den isolering som vi ser av utsatta grupper på arbetsmarknaden idag bryts.

Kristdemokraterna vill att alla får chansen att bidra efter sin förmåga och satsar därför stort på arbetsintegrerande sociala företag och på stöd så att personer med funktionsnedsättning får en chans på arbetsmarknaden.

Vi vill också att de äldre som vill och orkar ska få möjlighet att stanna kvar i arbetsgemenskapen under en längre tid. Att gå i pension innebär stora förändringar och är ett tillfälle i livet då den ofrivilliga ensamheten kan krypa sig på. Många saknar den arbetsgemenskap som man tillhört under ett helt arbetsliv och skulle vilja stanna kvar ett tag till, kanske på deltid. Kristdemokraterna vill därför ta bort den särskilda löneskatten för den som anställer seniorer, så att det lönar sig bättre att ha kvar dessa. Vi vill också införa dubbelt jobbskatteavdrag redan från 64 års ålder, så att det lönar sig bättre att arbeta.

Strukturella åtgärder mot ensamhet

Den ofrivilliga ensamheten behöver bekämpas både i det lilla och i det stora. På ett nationellt plan behöver frågan om ofrivillig ensamhet komma upp på agendan, både inom akademien och inom politiken.

Mer forskning om ensamhet

För att lära oss mer om hur ensamma vi är, vad detta beror på och vilka konsekvenser det får för vårt samhälle och för den enskilde individen behöver mer forskning ägnas åt detta. Det finns också behov av att utveckla fler metoder för att bättre mäta ensamhet – en brist som identifierats i Storbritannien och som nu är en del i deras arbete mot ensamhet.³⁰

Gemenskapssäkra förslag

Kristdemokraterna vill att alla politiska beslut ska – på motsvarande sätt som idag gäller miljökonsekvenser – analyseras utifrån vilka konsekvenser de får för små gemenskaper såsom familjer, nära relationer och civilsamhället i övrigt. Så kan grunden läggas för ett samhälle där politiken ger stöd för goda relationer – och så undviker vi en politik som riskerar det motsatta.

³⁰ The New York Times, 2018-01-17, U.K. Appoints a Minister for Loneliness. <https://www.nytimes.com/2018/01/17/world/europe/uk-britain-loneliness.html>.

Samlat politiskt ansvar

För att den ofrivilliga ensamheten ska tas på allvar som det samhällsproblem den är, behövs ett större nationellt politiskt fokus. För att vara effektivt och långsiktigt behöver arbetet mot ensamhet och isolering spänna över flera olika politikområden, likt hållbarhetsarbete. Det kan gälla allt från stadsplanering till vård och omsorg, skola och civilsamhälle. Kristdemokraterna förespråkar därför ett samlat politiskt ansvar, t ex genom att som i Storbritannien lägga ansvaret för ensamhetsfrågan som en del av en ministers portfölj. Ministern och dennes departement koordinerar sedan arbetet mot ofrivillig ensamhet. Vi vill också att en samlad nationell strategi för arbetet mot ofrivillig ensamhet och isolering tas fram.

Jakob Forssmed (KD)